

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number **65**, Aralık / December **2020**, 17-32

ORTA ASYA TÜRK BUDİZMİ'NDE BÜYÜ KAVRAMI
(UŞŪŪŪŪŪ VĪJAYĀ DHĀRANĪ SŪTRA VE SĪTĀTAPATRĀDHĀRANĪ
ÖZELİNDE)

The Magic Concept in Central Asian Turkish Buddhism (For UşūŪŪŪ Vijayā
Dhāraṇī and Sītātapatrādhāraṇī)

(Makale Geliş Tarihi: 01.03.2020 / Kabul Tarihi: 09.09.2020)

Hasan İSİ*

Öz

Türk toplumunun dinî yaşam sistemi içerisinde bir dönüm noktası olan Budizm, kökeni I. Köktürk Kağanlığı'na giden izler dışında, Uygur devletinin kuruluşu ile beraber Türk toplumu üzerinde derin etkilere sahip dinî bir inançtır. Yaşanılan coğrafya üzerinde temasa girilen Soğd, Çin ve Tohar kökenli etkilerle temeli atılan Türk Budizmi, Orta Asya Türk Budizmi terimi ile de ifade edilebilmektedir. Türk Budizmi ya da Uygur Budizmi gibi kavramlara da karşılık gelen Orta Asya Türk Budizmi, gelişen siyasi ve kültürel etkiler sonucu, Türk toplumu içerisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak zamanla şekil ve içerik değişikliğine maruz kalmıştır. Moğolların cihan imparatorluğu hâline geldiği döneme kadar ağırlıklı olarak Soğd, Tohar ve Çin Budizmi'nin etkisinde kalan Uygurlar, Moğol-Tibet yaklaşması neticesinde, Tantrik Budizm ile tanışarak zamanla Orta Asya Türk Budizmi'nin büyü yönünü karşılayan Tantrik Türk Budizmi'ni inşa etmişlerdir. Uygurlar, bu doğrultuda Tibet Budizmi'nin özünde var olan “Budalığa kısa yoldan gitme” sloganını takip ederek tehlikeden korunma, uzun yaşam, sağlık, huzur ve aydınlanma amaçlı

* Dr., Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Doktora Programı; Doctor, Hacettepe University, Graduate School of Social Sciences, Turkish Language Doctorate Program, hasanisi21@yahoo.com.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7269-3596>.

uygulamalara yönelerek büyü ve sihir formüllerine dayalı metinlerin ortaya konulmasını sağlamıştır. Tantrik Türk Budizmi içerisinde *Sitātapatradhāraṇī* ve *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī* adlı metinler, Türk Budizmi'nin büyü ve sihir formüllerine dayalı anlatım şekillerini bünyelerinde barındırmaları bakımından bu çalışmada kullanılarak Türk Budizmi'nin büyüsel yönünü göstermede önemli bir araç konumundadırlar. Bu doğrultuda bu çalışma, öncelikle büyüün tanımı, türü, Budizm'de büyüye bakış ve Tibet Budizmi gibi birbirini tamamlayan kavramlar üzerine yapılan değerlendirmelerle temellendirilerek Orta Asya Türk Budizmi'nin sahip olduğu büyü geleneği okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Budizm, Tibet Budizmi, Tantrik Türk Budizmi, *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī*, *Sitātapatradhāraṇī*.

Abstract

Buddhism, which is a turning point in the religious life system of Turkish society, is a religious belief that has profound effects on Turkish society with the establishment of the Uyghur state, apart from the traces of its origin in the I. Köktürk Khanate. Turkish Buddhism, which was established with influences of Sogdian, Chinese and Tocharian origin, can be expressed with the term Central Asian Turkish Buddhism. Central Asian Turkish Buddhism, which also corresponds to concepts such as Turkish Buddhism or Uyghur Buddhism, has been subjected to changes in form and content over time, depending on the developments in Turkish society as a result of the developing political and cultural influences. As a result of the Mongol-Tibetan rapprochement, the Uyghurs, who were mainly influenced by Sogdian, Tocharian and Chinese Buddhism until the Mongolian Empire became world Empire, became acquainted with Tantric Buddhism and eventually built Tantric Turkish Buddhism, which met the magic aspect of Central Asian Turkish Buddhism. Accordingly, the Uyghurs have followed the slogan of "shortcut to Buddhahood", which is inherent in Tibetan Buddhism, and turned to practices aimed at protection from danger, long life, health, peace and enlightenment, and enabled texts based on magic and magic formulas to be revealed. In Tantric Turkish Buddhism, the texts named *Sitātapatradhāraṇī* and *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī* are used in this study because they contain the expressions of Turkish Buddhism based on magic formulas, and are an important tool to show the magical aspect of Turkish Buddhism. In this respect, this study will be based primarily on the definition and type of magic, the point of view to magic in Buddhism and Tibetan Buddhism, as well as on the complementary concepts of Central Asian Turkish Buddhism and the tradition of magic will be tried to convey to the reader.

Keywords: Buddhism, Tibetan Buddhism, Tantric Turkish Buddhism, *Sitātapatradhāraṇī*, *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī*.

Giriş

Bu çalışma, ilkel insanın doğaüstü güçlerden korunma adına başvurduğu büyü kavramının Türk Budizmi içerisindeki yerini gösterme amaçlı oluşturulmuştur. Çok eski dönemlerden beri kullanılan ve büyük dinlerce yasaklanan büyü kavramı, maddi ya da manevi bakımdan kendine çıkar sağlama, karşıdakine zarar verme amacından ileri gelmektedir.

Orta Asya Türk Budizmi olarak adlandırılan dinî sistem, Uygurların liderlik ettikleri Buda öğretisini dinî bir yaşam şekli olarak uygulama ve yaşatma amacından ileri gelmektedir. Uygurların Buda öğretisini benimsemesi sonucu gelişen Budist yaşam, aydınlanma ve kurtuluş amaçlı büyü uygulamalarını da içermektedir.

Śakyamuni Buda'nın düşüncelerine dayalı kutsal öğreti içerisinde büyüye olan bakış, her ne kadar karanlık bir güç olarak değerlendirilse de, Budizm'in zamanla yozlaşmış inançlarını sıkıcı ve kuru bir Buda öğretilerine hapsedilmesi sonucu gelişen Tibet Budizmi ile büyü kavramının Budist öğretisi içerisinde meşru hale geldiği görülmüştür. Tibet Budizmi doğrultusunda, Tibet'in yerli inançlarına dayalı bir dinî sistem olarak gelişen Tantrik Budizm, kendi içerisinde mantra, dhāraṇī, yantra ve mūdra denilen kavramlarla özel bir aydınlanma sistemi benimseyerek büyü temelli kutsal Buda öğretisini gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Uygurların büyü geleneği ile ilgili tecrübelerine bakıldığında, Uygurların Budizm öncesi Şamanist inanca dayalı kamlarla büyü uygulamaları gerçekleştirdikleri görülmektedir. Budizm ile beraber, Uygurların çeşitli dillerden yapılan çevirilerle Budist metinler içerisinde büyü ve sihir kavramlarını anlatan tılsımlı sözlere yer verdikleri görülmektedir. Moğol hükümdarı Kubilay Han'ın Tibet Budizmi'ni benimseyip bu öğretiyi devlet dini olarak meşrulaştırması sonucu, Yuan hanedanlığı hâkimiyetindeki Uygurların da bu dinî mezhebi kabul etmesi kaçınılmaz bir durumdur. Bu doğrultuda eldeki çalışma, *Sitātapatradhāraṇī* ve *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī* adlı metinlerle Türk Budizmi'nde var olan büyü uygulamalarını gösterme amacından ileri gelmiştir.

1. Büyü Nedir?

İnsanlığın en eski inancı olan ve kimi yazarlarca dinin ve sanatın kaynağı olduğu ileri sürülen büyü, doğaüstü güçlerin varlığı, bu güçlerden birtakım işlemlerle yararlanılabileceği, bu güçlerle doğanın insan iradesine bağlanabileceği gibi inançları bünyesinde barındırır. Büyünün ortaya çıkışına bakıldığında, en küçük doğa bilgisinden yoksun bulunduğu çağlarda, doğa insanlara korkunç bir güç olarak görülmüş, görünmeyen bu güce yakalanan insanoğlu bunlardan arınma amaçlı ilk büyüleri yapmıştır. İlk büyülerde, esrarlı güçten korunmak için yine o esrarlı güçten yararlanma mantığı vardır. Bu ilkel mantık, parçaya yapılan bütüne, benzere yapılan asla yapılmış olur, inancına dayalıdır (Hançerlioğlu, 2001: s. 93).

Büyünün kendi içerisinde ak büyü (koruyucu büyü), kara büyü, aktif büyü ve pasif büyü gibi türleri vardır. Ak büyü (koruyucu büyü), ferdin veya toplumun iyiliği için yapılan büyüdür. Kuraklık, yaralanma, mal ve mülkün zarara uğraması, hastalık gibi felaketlere karşı koruyucu büyüdür. Bu büyüde dinden ve din adamından, dualardan ve dinî metinlerden faydalanılır. Kara büyü, kötülük yapmak, zarar vermek amacıyla gerçekleştirilir. Aktif büyüde, büyüü yapan, tabiat olaylarını yönetim ve denetim altına alarak güçlü iradesiyle onları dilediği gibi kullanabildiğini iddia eder. Pasif büyü, genellikle savunma ve korunma için yapılır. Kutsal yazı, bıçak, makas, mavi boncuk ve çeşitli nazarlık eşyalar bulundurularak büyücülerin bazı faaliyetleriyle gebe ve loğusaların zararlı etkilere karşı korunması bu büyü içinde yapılır. Büyücü bu amaçla kişinin muska ve uğurluklar gibi okunmuş veya hazırlanmış bazı şeyleri taşımasını ister. İnsanlar için varlıklar veya nesnelere üzerinde istenilen davranış değişikliğini sağlamak büyüünün en önemli amaçları arasında yer almaktadır. Büyüler, insan hayatına, sağlık ve mutluluğuna, evine barkına zarar verme, uzaklaştırıcı uygulamalar olarak hastalıklardan, kötü ruhlardan, tabiatüstü gizli güçlerin etkilerinden, ölüm ve diğer felaketlerden kurtulmak ve korunmak, yapılmak istenilen şeylerle ilgili uygulamalar olarak uygun tabiat olaylarını insanların lehine veya aleyhine kullanarak olaylardan sonuç elde etmek gibi amaçlardan ileri gelmektedir (Sipahi, 2006: s. 19-20).

1.1. Budizm’de Büyü Geleneği

Diğer dinlerde sıkça görülen metafizik, sihir, büyü gibi anlaşılmasız şeyler, Budizm’de yoktur. Budizm’in erken dönemlerinde tören ve ayinlere, karşı bir tutum söz konusudur. Buda yanlış öğretilerin ve Brahmanların yaptıkları sihir ve büyülerin karanlık olduğunu, kendi düşüncelerinin ise güneş ve ay gibi parlak ve açık olduğunu söylemektedir (Kaya, 1999: s. 31-32).

Buda evrenin bir bütün olarak sihir olduğunu fark ederek boşluğun başarısının üstün bir güç olduğunu belirtmiştir (Faure, 2009: s. 117). Buda tarafından aydınlanmaya engel görülen bu karanlık güç, Buda sonrası Budist dönem içerisinde elde edilmesi istenen bir güç olarak erken dönem metinlerinde “yılan ısırması” gibi olaylar için yazılmış metinlerde görülmektedir (Sengupta, 1999: s. 49).

Buda sonrası Budist okullara göre, mental ritüeller bir zorunluluktur. Onlara göre, ritüellerin olmadığı meditasyon, egoyu güçlendirir. Budist uygulamayı gerçekleştiren kişi “Ben yaptım, oldu” tavrıyla kendi benliğini yüksek bir konuma sokar. Budist okullar, Buda’nın büyü ve ritüellerle ilgili karşı çıkışlarına rağmen, korunma adına Buda’yı çağrıştıran heykel ve kutsal resimlerle zihinlerinde Buda’yı canlandırmıştır (Blöfeld, 2002: s. 49-50).

Budist rahipler, dhāraṇīlerin büyü yönünden etkilenecek büyü ve sihre yönelmiştir (Chen, 1997: s. 8). Budizm’de keşişlerin doğaüstü güçler taşıdığına dair inançlar da söz konusudur. Kesişlerin ruh çağırma, hipnoz ve geleceği tahmin etme

gibi görevleri de vardır. Onların görevlerinden en önemlisi kötü ruhlardan inanırlarını korumaktadır. Bu yönden Budizm'de doğaüstü güçlere karşı yapılan ritüeller öylesine yaygındır ki her mezhebin kendine özgü bir sihir formülü bulunmaktadır (Turhan, 2013: s. 5).

1.2. Budizm'in Büyüsel Mezhebi: Tantrik Budizm

Tibet Budizmi, yeniliklere kapalı olan ve Hint Budizmi'nin tıkanmasına neden olan gelenekçi güçlere karşı Mahāyāna mezhebi içerisinden çıkmıştır. Kendilerini korumak ve savunmak için Mantrayanacılar gittikçe daha fazla büyüye yönelip gizli güçlere sığınmıştır. Tantrik Budizm inanırları, olağanüstü güçlerin ve varlıklarının gerçekliğinin kanıtını, derin meditasyonlarda kendinden geçerek elde ettikleri iç bilgiye dayandırmışlardır (Conze, 2005: s. 108).

Vajrayāna olarak da bilinen Tantrik Budizm, Buda öğretisinden çok eski Bön dinine dayalı Şamanizm ve animizme dayalı dinî harekettir (Blofeld, 2002: s. 9). Bön dini, Tibet'in Budizm öncesi yerli dinidir. Animist inançlarla Şamanlığın karışımı olan Bön dini, sihir ve büyücülüğe dayanır. Bön dini ve Tibet Budist geleneği arasındaki benzerlikler aslında tesadüfi olsa da Bön dininin basit teknikleri, Tibet Budizmi'ne kaynaklık etmiştir (Buswell, 2004: s. 67).

Tantrik Budizm, yaklaşık olarak 7. yüzyıla tarihlenen ve sonradan Orta Asya, Çin ve Tibet'e yayılan bir akımdır. Sanskritçede Tantra olarak bilinen bu akım, mantra denilen büyü formüllerini ezberlemeyi, el hareketleri olarak bilinen müdralar oluşturmaya, ritüel performans olarak bilinen maṇḍalaların kullanımı ile aydınlanmaya ulaşmayı amaçlar (Dictionary of Buddhism, 2002).

1.2.1. Tibet Budizmi'nin Büyü ile İlişkili Kavramları

Büyü formülleri, Buda sözünü temsil eden sembollerle gerçek yol üzerinde yürümeyi ifade etmektedir. Tantrik Budizm içerisinde büyü ile ilişkili kavramlar tantra, dhāraṇī (mistik formüller-mantra), yantra (mühür) ve mūdra (parmak kodları) terimleridir. Dhāraṇī (mantra), mūdra ve yantralar, mükemmel araçlar olarak kutsal kodları büyü ile geliştirip öğretilerin korunmasını ve yanlış anlaşılmasını sağlar (Phuac, 2008: s. 36).

➤ Tantra

Tantra sözcüğü, Tibet Budizmi'nde dinsel tören yöntemleri kitabı olarak bilinmektedir. Bu sözcük, Sanskritçede "öğreti" anlamına gelmektedir. Kimilerinde büyücülük ve gizemcilik üstüne önemli bilgiler vardır. Tantra kavramı, zamanla Hinduizm'le gelişmiş Budizm'i, Mahāyāna Budizmi ile birleştirerek bu öğretiyi dinî bir tarikat hâline gelmiştir (Hançerlioğlu, 2001: s. 492).

Tantrik Budizm'in kaynağı, ilkel büyülerdir. İnsanlar bilinen ya da bilinmeyen düşmanlarını yenebilmek için çeşitli yollarla başvurmuşlardır. İnsanların vahşi

hayvanlardan korunmak için kullandıkları tılsım ve muskalar, ısırıklara karşı kullandıkları bitkiler tıp, astronomi, kehanet ve yoga gibi alanlara katkıda bulunmuştur (Bhattacharyya, 1964: s. 8-9).

Tantra, büyü geleneğinden ilginç öğeler alarak bunları aydınlanma arayışı içerisinde kolaylaştırmak amacıyla kullanarak Budizm'i zenginleştirmiştir. Tantra, eski dönemde halkın düşlerinde yaşattığı cinlere, perilere, ifritlere, devlere yer vererek özellikle göçebe köylülerin önemseyemediği büyücülük uygulamalarını kendi bünyesine katmıştır. Büyüye yönelim, Budizm'i halka yakınlaştırmak adına atılmış bir adımdır. Büyücülük uygulamaları ile birleşen uygulamalarla kurtuluş yolundaki engelleri ortadan kaldırmak hedeflenmiştir (Conze, 2005: s. 104,105).

➤ **Dhāraṇī**

“Sürdürmek ya da sürdürme yeteneğine sahip olmak” anlamına gelen bu terim, edebî olarak “Buda öğretisini hatırlamaya yardım etmek” demektir. Buda öğretisinin mantıksallığını yansıtan bu terim, tüm kötü durumları yok etmeyi amaçlar (Phuac, 2008: s. 31).

Budist literatür içerisinde şimdiye kadar göz ardı edilen dhāraṇī formülleri, Budist entelektüellerce kavramsallaştırılan bir terimdir. Orta Çağ Çin’inde Budistler tarafından dhāraṇī sözcüğü, “özel teknikler” şeklinde çevrilirdi. Sonradan dhāraṇīler, Mahāyāna mezhebinde Bodisatva yolunun felsefesi oldu (Mcbride, 2005: s. 113).

Bazı araştırmacılar, dhāraṇīleri Bodisatvaların zihinlerinde ürettikleri yazılar olarak tanımlar. Dhāraṇīler, Buda’yı hatırlama ve anma amacı doğrultusunda zihni aktif hale getirmektedir (Pagel, 2007: s. 163).

6. yüzyılın Budist bilginleri ve dhāraṇī uygulayıcıları, dhāraṇīleri sūtralarda içerisinde öğrenmiştir. Bu yüzyılın sonunda dhāraṇīler, Budist doktrin ana kaynaklarından biri olmuştur. Bu dhāraṇīler, bir Bodisatva’nın Buda yoluna girip Dharma gerçekliği ile karşılaşmasına imkân vermiştir. Rahip ve Bodisatvalar, dhāraṇīlerin özel yönünü elde etmek isterler. Bu istek, günümüzde alışılmış uygulama ve ekip biçme gücü, meditasyonun etkisini artırma ve Dharmaların özel tekniğine yaklaşan gerçek bilgiyi elde etme amacından ileri gelmektedir. Büyü formülleri ve uygulamalarını içeren dhāraṇīlerin elde edilişi özellikle Bodisatvaların dinî gelişimi açısından önemlidir. Özellikle meditasyon durumunda bir Bodisatva’nın kullandığı yöntem, dhāraṇīlerdir (Mcbride, 2005: s. 98, 99).

Çok sayıda dhāraṇī uygulamaları, Tantrik Budizm’in yükselişine katkı sağlamıştır. Dhāraṇīleri belki de popüler kılan ve yaygınlaştıran sunduğu vaatlerdir. Bu vaatler, kötü karma kaynaklı eylemlerden arınma, doğurganlık, eski yaşamların hatırlanması, refah, saygı, mutluluk, güzellik, korkusuzluk, uzun ömürlülük, tam bilinç, yeniden doğuş ve korunmadır (Hidas, 2015: s. 131).

➤ **Mantra**

Tantrik Budizm, dhāraṇīlerin yanında mantralarla tarım toplumundaki inanç ve geleneklerle Budizm'in büyüsel yönünü geliştirmiştir. Bu kavramlar, hem dūn-yevî hem de ruhsal olarak siddhi "başarı" kavramına ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Çeşitli büyü teknikleri ile Budalığa ulaşan kişi, Tantracılarca *siddha* olarak adlandırılır (Harvey, 2013: s. 181, 189). Ustaca kullanılan mantralar, bilinç durumunda değişikliklere yol açar.

Mantraların özü, büyü değildir. Mantralar ancak akıl sürecine geçilince büyü etkisini verir. Mantralar, vücudun, aklın ve sezginin birleşimi olan müdra ve dhyāna uygulamaları ile üst seviyeye çıkar (Blofeld, 2002: s. 48).

➤ **Mūdra**

Vücudun gizemi ile ilişkili olan bu terim, Buda kutsallığı ile ilgilidir. Bu kavram, şiddete başvuran birini engellemek, şeytanları ve kötü ruhları kovalamak gibi faydalar içermektedir (Phuac, 2008: s. 33). Beden, müdralar yoluyla harekete geçirilir. Sunular, tütsüler, çiçekler oluşturularak mental olarak zihin işleme hazırlanır. Müdralar, Hintli dansçıların hareketlerine benzese de, onlardan farklıdır. Müdralar, mistik güç uyandıracak zihinsel hareketlerle kişiyi yüksek bilinç durumuna ulaştırmaktadır (Blofeld, 2002: s. 47).

➤ **Yantra**

Yantralar, aklın gizemi ile ilişkilidir. Meditasyon, evrensel yasaları tamamen anlamaya yardım eder. Evrensel yasaları anlayıp bu emirleri hayatına katan kişi bir yantra oluşturur (Phuac, 2008: s. 36).

2. Orta Asya Türk Budizmi'nde Büyü Geleneği

Eski Türklerin büyü ve sihir ile ilgili kavramlarına bakıldığında, *abakı* "bostan korkuluğu" (DLT Dizin, 2013: s. 1), *arwa*- "büyü yapmak, afsunlamak" (2013: s. 40), *arwal*- "büyü yapılmak" (s. 40), *arwaş* "büyü, afsun" (s. 40), *arwaş*- "birlikte büyü veya afsun tekerlemesi, duası söylemek" (s. 40), *arwiş* "büyü, afsun" (s. 40), *ırk* "kâhinlik, fal, yürektekini dışarı çıkarma" (s. 218), *ırkla*- "kâhinlik etmek, ırk (fal)a bakmak" (s. 218), *ısrık* "çocukları perilere ve göz dokunmasına karşı afsunlamak için ilaç yapıldığı zaman tekrarlanarak söylenir" (s. 219), *kam* "kam, şaman, kâhin" (s. 257), *yalwı* "büyü, sühür" (s. 737), *yalwıçı* "büyücü, sihirbaz" (s. 73) *yelwi* "büyü, sihir" (s. 771) ve *yelwiçi* "büyücü, sihirbaz" (s. 771) gibi kelimeler Türklerin büyü ve sihir yönünden kapsamlı bir söz varlığına sahip olduğunu göstermektedir.

Eski Türklerde büyü ve büyücülük söz konusuydu. Eski Türklerde göz değmesine, cinlerin etkilerine ve kötü ruhlara karşı bağ, bostan ve bahçelerde korkuluk

ve nazarlık dikilirdi. İslamiyet'ten önceki Türk boylarında büyü işiyle uğraşan kişiler, genellikle Şamanlardı (İnan, 1976: s. 133). Şamanizm, Türklerin ve çevrelerindeki toplulukların Orta Asya'da yaşadıkları bölgelerde uyguladıkları Şaman veya Kam denilen sağaltıcı-din adamları aracılığıyla gerçekleştirilen inanç sistemidir. Şamanizm, bir çeşit sihir ve büyüye dayalı halk hekimliği uygulamaları olarak da bilinmektedir (Uğurlu, 2012: s. 323). Ziya Gökalp'e göre, Şamanizm Eski Türklerin dinî sistemi değil, sihri sistemleridir (Gökalp, 1976: s. 117). Şamanizm, bir peygamber ya da kutsal bir kitap olmadığı için Türklerde kam denilen kişiler, sahip oldukları yeteneklerle birtakım büyü faaliyetlerinde bulunmuştur (Uslu, 2017: s. 129, 131).

Türk boyları, 10. yüzyıldan itibaren büyük kitleler halinde İslamiyet'i kabul ederler. İslam dini sihir ve büyüye şiddetle yasaklamasına rağmen Türklerin eski adetlerini bir şekilde devam ettirdikleri görülür. Eski Türklerin İslamî dönemde ortaya koydukları Kutadgu Bilig ve Divanü Lugat-it Türk gibi eserler, Türklerin İslamiyet'i kabul etmeden önceki yaşamlarına dair yazılı kaynaklara sahip eserlerdir. Kutadgu Bilig'in *Muazzimler Birle Katılmakı Ayur* "Efsuncular ile Münasebeti Söyler" bölümü, bu dönemdeki büyü ve sihir anlayışını göstermesi bakımından önemlidir. Kutadgu Bilig'in 4361-4365. satırlarını kapsayan bölümüne bakıldığında, efsuncuların cin ve periden gelen hastalıkları tedavi ettikleri görülmektedir. Yusuf Has Hacip, efsuncularla tanışmanın gerekliliğini vurgulayarak fayda elde etmek için onlara iyi davranılması gerektiğini vurgulamaktadır. İlgili satırlarda efsuncular ile tabipler arasında rekabetin olduğu, efsuncuların tabiplerin; tabiplerin de efsuncuların sözlerini beğenmeyip birbirlerine kıymet vermedikleri görülmektedir. Tabip ilaç alırsa hastalığın efsuncu muska alırsa cin ve perilerin kişiden uzaklaşacağını belirtmektedir (Arat, 1959: s. 315). Burada dikkat çekici olan husus, muazzim ifadesidir. İslamiyet öncesi dönemden gelen büyü ve sihir ile ilgili kavramlar, İslamî dönemde yeni dinle beraber içeriğini değiştirmeden bir isim değişimi yaşamıştır. Bu doğrultuda, muazzimlerin eski büyü sözlerine İslamî ayet ve duaları katarak eski inanışları yeni dinin kisvesinde sunarak mesleki itibar ve çıkarlarını korumaya başladığı görülür (Karaman, 2015: s. 1511).

2.1. Budist Uygurlarda Büyü

Moğol imparatorluğunun kuruluşuna kadar Şamanizm, Uygurlarda ve doğudaki değişik Türk halkları arasında önem taşımaktadır. Hebraeus, Moğolların Uygurların ülkesini fethettiklerinde orada kam diye adlandırılan büyücülerle karşılaştıklarını anlatır. Guvaini, Şamanizm ve Budizm sisteminin üstünlüklerini test etmek için, Şamanlar ile Budist rahipler arasında münazaralar yapıldığını, kamların bu yarışmada yenildikten sonra Uygurların Budizme geçtiklerini anlatmaktadır (Roux, 2011: s. 118).

VII-XVI. yüzyıllar arasında Doğu Türkistan'da, aralarında Budist ve Manihaist Türklerin de yaşadığı bölgede yapılan arkeolojik kazılarda tılsım ve muskalar

bulunmuştur. Budist Uygurların dinî kitaplarında da tılsım şekillerine rastlanmıştır (İslâm Ansiklopedisi, Büyü maddesi).

Tezcan, Tantracılığın Budizm'e etkisiyle klasik metinler içinde bile dhāraṇī denilen büyü formüllerinin yazılmaya başlandığını söyleyerek bu dhāraṇīlerin bir tür muska olarak kimi öyküler içinde yer aldığını belirtmektedir (Tezcan, 2001: s. 298).

Eski Uygur Türkçesine ait büyü metinlerinin Uygurcaya çevirileri genellikle iki yönde gelişim izlemektedir. Bunlardan ilki, Budist öyküler ve sūtralar içinde (*Altun Yaruk* ve *İnsadi Sudra*) yer alan kısa büyü dualarıdır. Diğeri ise doğrudan Tantrik Türk Budizmi'ne Tantracılık akımı ile Tibetçeden yapılan çevirilerdir (Demir ve Yılmaz, 2007: s. 168).

Budist Uygurların büyü uygulamalarını yazılı kaynaklardan görürüz. Eski Uygur Türkçesi metinleri içerisinde Buda öğretisini en iyi şekilde yansıtan *Altun Yaruk* adlı eserde Budizm temelinde büyü ve tılsım ile ilgili bilgiler söz konusudur.

“O vakit biz bütün o tılsımı (dhāraṇī) tutacak kişiyi sıkıntısız kılacağız ve dünyadaki yer altındaki hazineleri görebilecek ad, yol, saygı, onur istese kolayca gerçekleştirecek kuz kuzgun dilini de anlayacak.” (Ayazlı, 2012: s. 176).

Büyü formüllerinin Budist öyküler içinde yer almasının zengin örneklerini veren *Altun Yaruk* adlı eserde, dhāraṇī denilen tılsıma sahip kimsenin Budizm içerisinde sahip olabileceği konum anlatılmaktadır. Tılsımlı sözleri içeren dhāraṇīlere sahip kimsenin çeşitli hazineler yanında şan ve şöhrat ile şereflendirilmesi, Budist gelenek içerisinde dhāraṇīlerin popülerliğe sahip olduğunu göstermektedir. Dhāraṇī denilen tılsımlı sözlerin bir öğreti gibi kabul edilip korunma, uzun yaşama ve iyi yaşam formlarına sahip olma gibi vaatleri gerçekleştirmeye götürecek yöntem aynı şekilde *Altun Yaruk*'ta verilmiştir.

“Bu dhāraṇī'yi tutacak kişi kendi aklını, düşüncesini dağıtmadan bu en içten tılsımı kendi dinleyip diğerrinin duymayacağı şekilde sessizce söylesin.” (Ayazlı, 2012: s. 176).

Dhāraṇī denilen tılsım ve büyü sözlerinin uygulanışının anlatıldığı bu satırlar, tılsımlı sözlere aklen, zihnen ve bedenen odaklanmayı gerekli kılarak tekrarlandıkça etkisini artıran bir ritüel hüviyetine sahip olma özelliği taşımaktadır.

Aklen, zihnen ve bedenen yoğunlaşılın ve devamında çeşitli tekrarlara dayanan uygulamalar sonucu, dhāraṇīlerin büyü işlemini gerçekleştirdiği şu satırlarda görülmektedir.

“Bu tılsımı da gerçekleştirecek, söyleyecekler bu öğreti mücevheri aracılığıyla zahmetsizce sihir denilen işi gücü çabucak tamamlayacak.” (Ayazlı, 2012: s. 177).

Budist öyküler ve sūtralara içerisine serpiştirilen dhāraṇī kavramının doğrudan Eski Uygur Türkçesi metinlerinde etkisini gösterdiği dönem, Tantrik Türk Budizmi dönemidir. Bu dönem, Uygurların Moğol Yuan hanedanlığı hâkimiyeti altında Tibet Budizmi'ni benimsediği ve yaklaşık olarak 13-14. yüzyıllara tarihlenen metinlerle en verimli çağını yaşadığı dönemdir. Blok baskı tekniği ile oluşturulmuş Eski Uygur Türkçesine ait Tantrik metinler arasında en bilinenler, *Aparamitāyurjñānasūtra*, *Sitātapatradhāraṇī*, *Uṣnīṣa Vijayā Dhāraṇī*, *Pañcarakṣā* ve *Ölümler Kitabı*'dir. Bu eserler arasında *Sitātapatradhāraṇī* ve *Uṣnīṣa Vijayā Dhāraṇī* adlı eserler, dhāraṇī kavramına dayalı öğretisi ve uygulamaları içeren metinlerdir.

2.2. Tantrik Türk Budizmi'nde Büyü Uygulamaları

Tibet Budizmi'ne dayalı inanç şeklini benimseyen Uygurlar, kişiyi çaresizliğe, hastalığa ve kötülüğe götüren yaşam şekline uzaklaşma adına Tantrik Budizm içerisinde önem arz eden dhāraṇī kavramına yönelerek bu tılsımlı sözlerin sahip olduğu faydalara ulaşmak istemiştir.

Tantrik Türk Budizmi içerisinde dhāraṇī terimi ile ilişkili büyü uygulaması, tılsımlı sözlerin ulaştıracağı kurtuluş amacı açısından müdra, maṇḍala gibi yöntemlerle iç içedir.

Tantrik Türk Budizmi'ne ait *Sitātapatradhāraṇī* ve *Uṣnīṣa Vijayā Dhāraṇī* adlı eserler, Tibet Budizmi'ne dayalı metotların sergilendiği, doğrudan dhāraṇī uygulamalarının yer aldığı metinlerdir. Tantrik Türk Budizmi sahasına ait bu eserlerde var olan dhāraṇī uygulamaları, Uygurlardaki büyü ve tılsım anlayışını göstermesi bakımından önemlidir.

Tantrik Türk Budizmi'nde Dhāraṇī Kavramı

Bu başlık içerisinde dhāraṇī kavramına yönelik olarak ortaya konan sorular, Türk Budizmi içerisinde dhāraṇī kavramının sahip olduğu görünümü göstermek amacıyla ileri gelmektedir. Bu bölüm içerisinde yöneltilen sorularla, adım adım dhāraṇī uygulamalarının sahip oldukları nitelikler, bu sahaya ait metinlerle desteklenerek dhāraṇī kavramının vaat ettiği yaşam formları ve nihai son gösterilmeye çalışılacaktır.

➤ Dhāraṇīler neden kullanılır?

Tantrik Türk Budizmi sahasına ait eserlerde büyü ve sihir uygulamalarına karşılık gelen sözcük, dhāraṇī ifadesidir. Tantrik Türk Budizmi metinlerinden *Uṣnīṣa Vijayā Dhāraṇī* adlı eserde dhāraṇī kavramının kullanılma amacı, dhāraṇīlerin kişiyi tüm kötü yollardan kurtaracak niteliklere sahip olmasından ileri gelmektedir. Tehlikelerden korunma, kötü yaşam biçimlerinde gerçekleşecek doğumu engelleme, hırs, öfke, cehalet ve kibri benlikten uzak tutma gibi koruyuculuğa sahip dhāraṇīlerin bu yönünü *Uṣnīṣa Vijayā Dhāraṇī*'nin 073-082. satırlarında geçen "Tüm kötü yolları fazlasıyla saflaştırarak, günahları, acıları ve tüm acılı doğumları

sona erdirecek ve saflaştırarak; Cehennem ülkesi ve yer altında Kral Yama'nın ülkesindeki her şeyi temizleyecek, iyi yola sevk edecek şey, bir dhāraṇīdir.” (İsi, 2019: s. 189) ifadesi, ortaya koymaktadır. Aynı durum, *Sitātapatradhāraṇī*'nin 109-132. satırları arasında da görülür (Kılıç Cengiz, 2018: s.133-134).

➤ **Dhāraṇīler, sıradan bir büyü tekniği midir?**

Dhāraṇī denilen tılsımlı ve büyülü sözler, her ne kadar Tantrik Budizm içerisinde Budacılığa götüreceği kısa yollardan biri olsa da, sıradan bir büyü tekniği değildir. Kendi içerisinde sistematik bir düzene sahip olan dhāraṇīler, *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī*'nin 110-122. satırlarında geçen “Bu dhāraṇī bir an için bile duyulmaya değer olduğundan bunu duyanların hayatları sona erdiğinde, Buda ülkesinde tüm Budalarla, Bodisattvalarla ve toplumda ayrı bir konuma sahip ulu Śāla ağacına benzer Brahmalar ve Kṣatriyalar ile refah içerisindeki zengin Śreṣṭhiler ile doğabilir.” (İsi, 2019: s. 190) ifadesi, dhāraṇīlerin sıradan bir teknikten ziyade kurtuluşu çeşitli yönlerde olmakla müjdeleyen bir kavram olduğunu göstermektedir. İlgili satırlarda geçen “bir an için bile duyulmaya değer” olması, dhāraṇīlerin sahip olduğu özel durumu göstermesi bakımından önemlidir.

➤ **Dhāraṇīler, nasıl kullanılır?**

Tibet Budizmi ile beraber Tantrik Türk Budizmi'nde de dhāraṇīlerin kişi üzerindeki olumlu etkileri, tılsımlı ve büyülü sözlerin okunması ve devamında duyulması ile ilişkilidir. Okunan ve duyulan dhāraṇī ile beraber kişide çeşitli kötü yaşam biçimlerinden uzaklaştırıcı etkilerin görüleceği olması, dhāraṇī kavramının sahip olduğu etkinin kapsamlı olduğunu göstermektedir. *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī*'nin 099-110. satırlarında geçen “Bu dhāraṇīnin işitilmesi ile kişi cehennemde, hayvanlar âleminde ve Kral Yama'nın ülkesinde; Pretalar, Asurelar Diyarında Putana, Kataputana, Bhuta, Pişaçe, Apasmara suretinde ya da köpek, kaplumbağa, yılan, yırtıcı ve pençeli canlılar, kuş, sinek, böcek ve karınca suretinde hiçbir zaman doğmaz.” (İsi, 2019: s. 190) ifadesi, dhāraṇīlerin sahip olduğu güçlü etkiyi yansıtmaktadır. Tek yöne dayalı kurtuluştan ziyade, tüm kötü durumların kapsayıcı ve iyileştirici gücü olan dhāraṇīler, inanırlarına çeşitli yaşam şekilleri sunar.

➤ **Dhāraṇīler, hangi durumlarda etki gösterir?**

Dhāraṇīler, amaç ne olursa olsun, genellikle okundukça ezberlenen ve zamanla çeşitli tekrarlar sonucu kişinin bünyesine nüfuz eden etkilere sahiptir. Tantrik gelenek içerisinde dhāraṇīlerin genellikle şiir şeklinde yazılıp bayrak ya da flama ucuna asılması veya yüksek bir yere konması, etkiyi başlatan eylemler arasında gelmektedir. Dhāraṇīleri etkiye geçiren hareketleri, *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī*'nin 162-165. satırlarında geçen “Tanrılar hükümdarı Indra, bu dhāraṇīyi şiir şeklinde yazıp bayrak ya da flama ucuna ya da yüksek bir dağa, eve veya stūpa içerisinde yerleştir!” (İsi, 2019: s. 191) ifadesi ile görülmektedir. Dhāraṇīlerin bayrak ya da flama ucuna veya yüksek bir yere ya da kutsal bir tapınağa asılması sonucu birtakım etkilerin

ortaya çıktığı görülmektedir. Bu etkiler, *Uṣnīṣa Vijayā Dhāraṇī*'nin 165-188. satırlarında geçen “Tanrılar hükümdarı Indra, eğer orada bu yapıların üstünde bu dhāraṇīyi gören rahip ve rahibeler, din sınıfına mensup olmayan bay ve bayan inanırlar ya da soylu erkek ve kızlar, bu yapıların gölgesine yakın düşen her ne ise, onun tozu toprağı vücutlarına üflenmelidir. İşte o zaman Tanrılar hükümdarı Indra, o canlıların hiçbir şekilde biriken kötü karmaları, onların Kral Yama, preta ve asurelar diyarında gitmelerine engel olup hiçbir şekilde bu gibi kötü yerlerde doğmalarına yol açmaz. Tanrılar hükümdarı Indra, o canlılar üzerine tüm Tathāgatalar kehanet kılıp “Kesintisiz, Doğru Kavramak” adlı Buda saadetini gerçekleştirmeden yani “Mükemmel Aydınlanma” olmadan dönmeyeceklerdir.” (s. 191) ifadesinden anlaşılmaktadır. Okundukça ezberlenen ve birer sembol niteliği taşıyan nesnelere yazılan dhāraṇīlerin etkisini göstermesi sonucu, çeşitli yaşam biçimlerine ulaşma vaadini ortaya koymaktadır. Aynı etki, *Sitātapatradhāraṇī*'nin 379-386. satırları arasında yer alan “Eğer herhangi biri bunu, öylece gelmişlerin Uṣnīṣalakṣaṇa’larından ortaya çıkmış Bhagavat Sitātapatra diye adlandırılan, kötülüğün yenilmez ulu bertaraf edicisi, ulu büyüler hanını kayın kabuğuna, yaprağı, kâğıda, pamuklu kumaşa, bayrağı da yazarsa ve bu dhāraṇīyi vücudunda ya da boynunda taşırsa ve okursa, o canlılara yaşamları boyunca hiçbir zehir zarar vermeyecek.” (Kılıç Cengiz, 2018: s. 145) ifadesi ile de görülmektedir.

➤ Dhāraṇīlerin etkisini artırılabilir yöntemler var mıdır?

Dhāraṇīler, başlı başına gelişkin ve düzenli bir sistemin ürünü olarak etkisini yoğun şekilde gösterecek büyü formülleri olarak bilinmektedir. Dhāraṇīler, süsleniş, muhafaza edilmiş, belli sayıları tekrar ederek okunma, müdra ve maṇḍala teknikleri ile etkisini artıran ve artan etki ile büyüyen ve geliştiren faydalara sahiptir.

Dhāraṇīlerin çelenk, tütsü ve kolye gibi nesnelere süslenmesi sonucu kişinin Buda'nın gerçek müridi olarak Mahasattva derecesine ulaşacağı, *Uṣnīṣa Vijayā Dhāraṇī*'nin 188-192. satırlarında geçen “Tanrılar hükümdarı Indra, eğer biri saygı göstermek, ibadet etmek gibi çeşitli sunular içeren çiçek çelengi, parfümler, tütsüler, büyük başlıklı bayraklar ve değerli taşlarla donatılmış gölgelikler, değerli taşlardan yapılmış kolyelerle bu dhāraṇīyi süslerse, onlar Buda'nın gerçek müridi olarak adlandırılan Mahasattva konumunda olacaklardır.” (İsi, 2019: s.192) ifadesi ile görülmektedir.

Dhāraṇīlerin etkisi artıran yöntemler arasında bu sözlerin muhafaza edilışı ve uygulanışı da gelmektedir. Temelde Budizm’de var olan arınma uygulamalarını içeren ayın on beşinde temizce yıkanıp yeni elbiselerle oruç tutma eylemini, Tantrik Türk Budizmi’nde de görürüz. Yıkanma ve oruç uygulamalarıyla meşgul olan kişinin yapacağı bir sonraki iş, dhāraṇīyi 1000 kez okumaktır. 1000 kez okunan dhāraṇī ile kişi, *Uṣnīṣa Vijayā Dhāraṇī*'nin 212-220. satırlarında görüldüğü üzere, “mahvolmuş ve tükenmiş yaşamı yeniden başlayarak uzun bir yaşama dönüşecektir.” (İsi, 2019: s.192) ifadesidir. Uzun yaşamı elde eden kişinin kazancı sadece bu etki ile

sınırlanmış gibi görülse de, aynı eserin 220-246. satırları “hastalık acısından kurtulma, günahlardan arınma, acı ve kötülük dolu dünyalarda doğmayıp Mutluluk ülkesi Sukhavati’de yeniden vücut bulma, anne rahminde doğmama ve lotus çiçeğinden dönüşerek var olma” (İsi, 2019: s. 193) gibi fırsatları inanırlarına sunmaktadır.

Dhāraṇīlerin etkisini artıran yöntemler arasında meditasyon haline girmeyi sağlayan mūdra ve maṇḍalalar gelmektedir. Tantrik Budizm’in temel kavramlarından olan bu terimler, meditasyon haline girecek kişiyi zihnen, aklen ve bedenen Buda formuna sokarak aydınlanmayı hedeflemektedir. *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī*’nin 282-287. satırları arasında yer alan ifadeler, Buda tarafından mūdra tekniğinin gösterildiği bölümdür. İlgili satırlarda geçen “Bunun mūdrası ise, avuç içlerini birleştirip işaret parmağını eğip bunları iki büyük parmağa yapıştırmak ve ondan sonra da bu dhāraṇīyi düşünüp idrak etmektir.” (İsi, 2019: s. 194) ifadesi, Buda tarafından gösterilen mūdraların meditasyon haliyle dhāraṇīlerin önemini ve gücünü artırdığını göstermesi bakımından önemlidir. Mūdra ile ilişkili meditasyon halini pekiştiren diğer bir yöntem ise, maṇḍala oluşturmaktır. Oluşturulan maṇḍala ile, dhāraṇī, mūdra ve meditasyon terimlerinin birbirlerini tamamladıkları ve devamında bu kavramların istenen amaca doğru götürdüğü görülmektedir. Tantrik Türk Budizmi içerisinde dhāraṇī geleneğinin bu kavramlarla gelişen nihai sonucu *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī*’nin 287-303. satırları arasında yer alan “Ondan sonra dört taraflı bir kare oluşturup güzel kokulu çiçekleri yan yana dizip tütsü çubuklarını tutuşturup sağ diz ile yere çöküp çemberdeki Tathāgataların meditasyonları üzerine düşünüp bu dhāraṇīyi 108 kez okumalıdır. Bunu bir kez okumak Ganj nehrinin sonsuz sayıdaki kum tanesi kadar değerlidir. Bu kişi, Budalar tarafından aynı anda övülür. Mükemmel! Gerçekten harika! İşte Buda’nın gerçek müridi! Aferin! sözü ile onurlandırılır. Böylece o canlılar, tüm Tathāgataların kendi varlıklarından doğan oğlu gibi olup engelsiz hikmet’e yani samadhi derecesine ve Büyük aydınlanmanın gerçekleştiği Budaların gönlüne denk olurlar.” (İsi, 2019: s.194) ifadesi ile görülmektedir.

➤ Bir büyü uygulaması olarak Dhāraṇīler, büyü bozar mı?

Dhāraṇīler, kişiyi Yaksa, Raksasa, Bhūta, Preta, Pisaca, Putana, Kataputana gibi kötü yaşam biçimlerinden uzak tutacak etkiler yanında inanırlarını bıçak, ateşli hastalık, kötü girişim, su ve ateş, zamansız ölüm ve büyü gibi tehlikelerden de korumaktadır. Dhāraṇīler, genel bir ifadeyle, kişiye zor durumda bırakacak tüm olumsuz durumları ortadan kaldırma gücüne sahiptir. Dhāraṇīlerin kişiyi kötü etkilerden koruduğu alanlardan biri de büyüdür. Önceki bölümlerde görüldüğü üzere, kişi üzerinde olumsuz etki verecek büyüler de söz konusudur. *Sitātapatradhāraṇī*’nin 232. satırından 281. satırına kadar ki bölümü, dhāraṇīlerin büyü bastırma ile ilgili işlevleri üzerinedir. “Ben böylece şeytanların ve bütün Bhūtalar’ın yaptığı ve yarattığı büyüleri kılıç ile keserim ve büyüleri Vajra ile çivilerim. Indra tarafından da yapılmış büyüleri keserim ve çivi ile çivilerim. Dākalar ve Dākiniler’in yaptıkları büyüleri

keserim ve çivi ile çivilerim. Brahma'nın yaptığı büyüleri keserim ve çivi ile çivilerim..." (Kılıç Cengiz, 2018: s. 139) bölümü, doğrudan dhāraṇīlerin kötü büyüden koruyan yönünü gösteren ifadelerden oluşmaktadır.

Sonuç

Doğaüstü güçlere karşı korunma amacından doğan ve zamanla da bu güçlere egemen olma güdüsü taşıyan büyü kavramı, bu çalışmada ortaya konan bilgi ve değerlendirmeler neticesinde, insan varlığının her dönem ilgisini çeken popüler bir kavramdır.

Budizm içerisinde Śakyamuni Buda tarafından karanlık güç olarak görülen büyü kavramı, Budizm içerisinde zamanla Budist rahiplerce dahi uygulanan bir yöntem olmuştur. Kutsal Buda öğretisinin önüne geçen büyü uygulamalarının en somut örnekleri, Tibet'te görülmektedir. 7. yüzyılda Budizm'in Tibet'e yerleşmesi için Budist rahiplerce yerli dinlere verilen ödün sonucu, Budizm sihir ve büyü kavramları ile tanışmıştır. Buda yolunda ilerleyen Bodisattvalara mantra, dhāraṇī, mūdra ve yantra gibi teknikleri kullanma fırsatı veren Tantrik Budizm, kısa yoldan Buda yoluna gitmeyi amaçlamaktadır. Popülerleşen büyü uygulamaları, Orta Asya Türk Budizminde de görülmektedir. Moğol Yuan hanedanlığı altında yaşayan Uygurlar, Tibet Budizmi'ni benimseyerek aydınlanmaya, mantra, dhāraṇī, mūdra ve yantra gibi tekniklerle ulaşmaya çalışmıştır. Şamanist etkilerle kam denilen kişilerin uyguladıkları yöntemlerle büyü kavramını tanıyan Uygurlar, Klasik Budizm'e dayalı öyküler içerisinde dhāraṇī denilen büyü formüllerine yer verse de, doğrudan büyü ve sihir ile ilgili konuların işlendiği eserleri, 13-14. yüzyılı kapsayan Tantrik Türk Budizmi içerisinde vermiştir. Orta Asya Türk Budizmi'nin büyü ve sihre dayalı kolu olan Tantrik Türk Budizmi'nin *Sitātapatradhāraṇī* ve *Uṣṇīṣa Vijayā Dhāraṇī* adlı eserleri, doğrudan dhāraṇī denilen büyü uygulamaları ile ilişkili metinlerdir. Bu metinler yoluyla, dhāraṇī denilen büyü uygulamalarının temelde kişiyi tehlikelerden koruma amacının olduğu görülür. Kişiyi doğaüstü canlı biçimlerinin istilasından kurtarma amacından yeniden doğum, acı içerisinde doğumu engellemeye kadar çeşitli vaatlere sahip olan dhāraṇīler, sıradan bir büyü uygulaması olmaktan ziyade, mantra, mūdra, yantra ve meditasyon gibi yöntemlerle amaca götüren sistemli bir uygulamadır. Sıklıkla tekrarlanan ve tekrarlandıkça ezberlenen bu dhāraṇīler, kişiyi tehlikelerden koruma adına muska görevi de görmektedir. Bir büyü yöntemi olarak, kötü büyüü de ortadan kaldıran dhāraṇīler, uzun yaşam, sağlık, huzur gibi vaatlerle Budist inanırların yöneldiği ve uyguladığı formüller olarak Orta Asya Türk Budizmi'nin canlı kalmasını sağlamıştır.

Kaynakça

Arat, Reşit Rahmeti (1959) *Yusuf Has Hâcib Kutadgu Bilig II Tercüme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Atalay, Besim (2013). *Divanü Lugat-it Türk II Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ayazlı, Özlem (2012). *Altun Yaruk Sudur VI. Kitap Karşılaştırmalı Metin Yayını*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bhattacharyya, Benoytosh (1964). *An Introduction to Buddhist Esoterism*. Varanasi: The Chokhamba Sanskrit Series Office.

Blofeld, John (2002). *The Tantric Mysticism of Tibet*. Charleston: Charleston Buddhist Fellowship.

Buswell, Robert E. (2004). *Encyclopedia of Buddhism*. USA: Thomson Gale.

Chen, Jinhua (1997). *The Formation of Early Esoteric Buddhism In Japan: A Study of Three Japanese Esoteric Apocrypha*. Doktora Tezi. McMaster University, Kanada.

Conze, Edward (2005). *Kısa Budizm Tarihi*. Ömer Cemal Güngören (Çev.). İstanbul: Yol Yayıncılık (Orijinali 1980'de yayımlanmıştır.).

Demir, Nurettin; Yılmaz, Emine (2007). "Uygur Edebiyatı: Nesir". *Türk Edebiyatı Tarihi I*. (s. 154-172). İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gakkai, Soka (2002). "Dictionary of Buddhism". (09.11.2019) tarihinde <https://www.nichirenlibrary.org/en/dic/Content/T/11> erişildi.

Gökalp, Ziya (1976). *Türk Medeniyeti Tarihi*. Kasım Yaşar Koprıman ve İsmail Aka (Haz.). İstanbul: Kültür Bakanlığı.

Günay, Enver; Güngör, Harun (2018). *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Hançerlioğlu, Orhan (2001). *Dünya İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Harvey, Peter (2013). *An Introduction to Buddhism Teaching, History and Practices*. New York: Cambridge University Press.

Hidas, Gergely (2015). "Dhāraṇī Sūtras". J. Silk, O. von Hinüber ve V. Eltschinger (Ed.) *Brill's Encyclopedia of Buddhism Volume I. Literature and Languages* (s. 129-137. Leiden: Brill.

İnan, Abdulkadir (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

İsi, Hasan (2019). *Eski Türkçe Tantrik Bir Metin: Uşnīṣa Vijayā Dhāraṇī Sūtra*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Karaman, Gülay (2015). “Klasik Türk Şiiri Estetiğinde Sihir”. *Turkish Studies*, 10/8, s. 1503-1536.

Kaya, Korhan (1999) *Buddhistlerin Kutsal Kitapları*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kılıç Cengiz, Ayşe (2018). *Eski Uygur Türkçesi Dönemine Ait Tantrik Bir Metin: Sitātapatradhāraṇī*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Mcbride, Richard D. (2005). “Dhāraṇī and Spells In Medieval Sinitic Buddhism”. *Journal of the International Association of Buddhist Studies*, Vol. 28/1, s. 85-114.

Page, Ulrich (2007). “The Dhāraṇīs of Mahāvīrya: Origin and Formation”. *Buddhist Studies Review*, 24/2, s. 151-91.

Phuac, Trieu (2008). *The Quintessence of Secret (Esoteric) Buddhism*. California: Mat Giao Friendship Association.

Roux, Jean-Paul (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Sengupta, H.W. (1999). “A Note on Uşnīṣa Sitātapatrā Pratyamgirā... Dhāraṇī”. K. Mishra (Ed.). *Studies in Hindu and Buddhist Art* (s. 49-56). New Delhi: Abhinav Publications.

Sipahi, Abdulkadir (2006). *Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Tanyu, Hikmet. “İslâm Ansiklopedisi”. (09.11.2019) tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/buyu> erişildi.

Tezcan, Semih (2001). “En Eski Türk Dili ve Yazını”. *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe* (s. 271-324). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Turan, Emine Zehra (2013). “Budizm’de Sangha Teşkilatı ve Kadın Keşişler”. *International Journal of Religious Sciences*, 1, s. 1-9.

Uğurlu, Serdar (2012). “Eski Türklerin Dini”. *AİBU Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 12, s. 323-335.

Uslu, Bahattin (2017). *Türk Mitolojisi*. İstanbul: Kamer Yayınları, 2017.